

Grażyna Wieczorkowska-Nejtardt:
„Inteligencja motywacyjna.
Mądre strategie wyboru celu i sposobu działania”
Wyd. Instytutu Studiów Społecznych 1998, ss. 214.

Na rynku wydawniczym pojawiła się książka Grażyny Wieczorkowskiej-Nejtardt o oryginalnym tytule *Inteligencja motywacyjna. Mądre strategie wyboru celu i sposobu działania*. Pierwszy człon tytułu jest wyrazem własnego spojrzenia autorki na zagadnienia zachowań celowych, wyrobionego w toku długoletniej pracy badawczej w tym zakresie. Natomiast druga część tytułu odzwierciedla zawartość książki, gdzie opisane są strategie wyboru celu przez przeciętnego człowieka w życiu codziennym. Pozycja ta jest podsumowaniem wielu prac empirycznych, formułuje wnioski, tezy i stawia kolejne pytania badawcze. Rozpoczynając lekturę, czytelnik napotka uzasadnienie użyteczności podejmowanych zagadnień oraz długą, imienną listę osób mających wkład w przedstawiony materiał empiryczny. Niewątpliwie dowodzi to kompleksowości zakrojonych badań weryfikujących hipotezy badawcze. Złożoność problematyki motywacji do działania i stylów poznawczo-behawioralnych rodzi bowiem wiele pytań i metod poszukiwania na nie odpowiedzi. Sądzę, że przedstawione w pracy wnioski z badań wynikają z wnikliwości poznawczej autorki i jej metodologicznego wyczucia. Autorka doceniła też wysiłek innych ludzi, mających wkład w jej sukces intelektualny.

Pierwsza część monografii dotyczy kontekstu teoretycznego i powstałych wątpliwości na temat istoty inteligencji motywacyjnej, definiowanej jako umiejętność formułowania i realizacji celów. Autorka przedstawia w tym rozdziale wybrane tezy wielu teorii, które wpłynęły na powstanie oryginalnego i spójnego logicznie modelu inteligencji motywacyjnej. Istota tego modelu opiera się na założeniu, że prawie każda aktywność człowieka ma charakter celowy. W związku z tym umysłowe czynności dotyczące formułowania celów ukierunkowujących działanie towarzyszą człowiekowi w każdej sytuacji. W ten sposób człowiek stawia sobie jednocześnie wiele różnych celów w życiu osobistym, rodzinnym, zawodowym i społecznym. Problemem jest jednak skonstruowanie planu integrującego różnorodne cele i jego realizacja. Nierzadko bowiem cele jednostki wyznaczają sprzeczne kierunki działania. Nie oznacza to konieczności porzucania niektórych celów, lecz wskazuje na umiejętność różnicowania celów aktywnych, dominujących lub latentnych. Łatwość przenoszenia napięcia motywacyjnego z jednych celów na inne (aktywizacji celu w danym czasie) jest przejawem giętkości, a równocześnie inteligencji motywacyjnej. Autorka definiuje pojęcie celu jako poznawczą reprezentację zbioru akceptowalnych sytuacji końcowych. Tworzenie takiej reprezentacji polega na ustaleniu prototypu celu i określaniu podobieństwa obiektów z obszaru akceptacji do tego prototypu. Jednocześnie uważa, że reprezentacja celu wcale nie musi być precyzyjna i wyraźnie określona (punktowa, używając terminologii autorki). Przyjęcie w pracy założenia o przedziałowym charakterze reprezentacji poznawczych każdego obiektu w rzeczywistości implikuje założenie istnienia punktowych, przedziałowych i wielopunktowych (wieloprototypowych) kategorii celów. W związku z tym w pierwszej kolejności i ze szczególną dokładnością przedstawione zostały rozważania na temat szerokości kategorii celów, tj. obszarów akceptacji określonych obiektów czy idei. Jeżeli człowiek preferuje punktową strategię wyboru celu, to oznacza, że tworzy on wąskie obszary akceptacji, natomiast tendencja do rozszerzania obszaru akceptacji jest wyrazem preferencji strategii przedziałowej. W dalszej części ukazane są konsekwencje stosowania jednej z dwóch strategii wyboru celu. Badania empiryczne w tym zakresie ujawniły wiele interesujących wyników, wskazujących na istotny wpływ wieku, płci i dziedziny życia na preferowanie punktowej bądź przedziałowej strategii wyboru celu.

Druga część monografii obejmuje rozważania o tym, w jaki sposób punktowe i przedziałowe strategie wyboru celu wpływają na zachowanie jednostki. Tłem dla własnych poglądów autorki jest teoria M. Aptera, która umiejętnie łączy styl działania jednostki ze sposobem reprezentacji celu. Wieczorkowska wzbogaciła jednak model działań telicznych i paratelicznych o nową kategorię motywacyjną. Uważa ona bowiem, że stany teliczne, rozpatrywane przez pryzmat szerokości kategorii celu, różnicują się na stany monoteliczne i politeliczne. Te ostatnie charakteryzuje przedziałowy obszar akceptacji w wyborze celów. Okazuje się, że zgodnie z zasadą ograniczonych zasobów poznawczych wzrastająca liczba celów nie sprzyja opracowywaniu dokładnych sposobów ich realizacji.

Poza obszernie opisanymi podstawami teoretycznymi w książce przedstawiona została procedura 14 projektów badawczych. Jedne z nich dotyczą sprawdzenia poziomu stałości preferencji respondentów w różnych dziedzinach, inne – wieloprototypowej struktury tych preferencji, zgodności strategii wyboru celu ze strategiami aktywności czy wielowymiarowej struktury aktywności. Tak szczegółowa prezentacja procedury badań pozwala czytelnikowi na wgląd w proces operacjonalizacji zmiennych. Dodatkowo w tekście można napotkać opis konstrukcji narzędzi badawczych i żmudny proces ciągłych modyfikacji w celu jak najlepszego dopasowania do testowanej hipotezy. Efektem tego są wskaźniki zmiennych, co czyni teoretyczny model inteligencji motywacyjnej bardziej przejrzystym i użytecznym.

Książka zawiera obszerny aneks, w którym zawarte zostały narzędzia badawcze i szczegóły proceduralne zrealizowanych projektów badawczych.

Przedstawione wyniki badań dostarczają potwierdzenia wielu hipotez szczegółowych postawionych w monografii. Jednak nie udało się sformułować kategorię wniosku o wyższej skuteczności jednego ze stylów aktywności. Wyniki badań wskazują również na względną stałość preferencji jednostki do stosowania przedziałowego czy punktowego sposobu wyboru celu. Dlatego

RECENZJE

nie jest nadużyciem określanie tych preferencji w kategoriach różniących je stylów aktywności. Ma to szczególne implikacje dla sposobu organizacji działania. W odróżnieniu od „punktowców”, osoby, które tworzą przedziałowe reprezentacje celów, działają mniej precyzyjnie, ale nie rutynowo, częściej planują oraz trudniej rozpocząć im działanie i określić czas jego trwania. Jednocześnie należy zauważyć, że osoby preferujące styl przedziałowy mogą w szczególnych sytuacjach zachować się niezgodnie ze swoimi preferencjami i tworzyć punktowe reprezentacje celu. Autorka przedstawia natomiast wiele przykładów aktywności „przedziałowców” i „punktowców” w różnych sytuacjach życiowych oraz poznawcze i emocjonalne konsekwencje, wynikające z zastosowania strategii punktowej czy przedziałowej. Wysoką użytecznością charakteryzują się wyniki badań nad efektywnością strategii wyboru i realizacji celów w odmiennej rzeczywistości, będącej następstwem transformacji ustrojowych. Ponadto zrelacjonowane zostały badania nad wpływem szerokości kategorii celu na spostrzeganie skuteczności własnego działania oraz przedziałowego i punktowego zróżnicowania strategii zachowań konsumenckich, odmiennych aktywności na rynku pracy i w szerszym kontekście społeczno-gospodarczym.

W tekście znajduje się wiele dowcipnych ilustracji, co niewątpliwie podnosi jej walor estetyczny. Ponadto większość wyników badań przedstawionych jest w formie graficznej, ilustrującej uzyskane rozkłady wyników i zależności, co jest znacznym ułatwieniem w zrozumieniu wielu zależności statystycznych.

Monografia jest niewątpliwie rzetelnym studium zachowań celowych. Dokonuje systematyzacji pojęć i założeń modeli teoretycznych w zakresie problematyki tworzenia i realizacji celów. Ukazuje złożoność rozważanych zagadnień, umiejscowionych w kontekście psychologii poznawczej i psychologii społecznej. Po lekturze *Inteligencji motywacyjnej* czytelnik powinien mieć orientację w warunkach skuteczności strategii stawiania i realizacji celów. Jednocześnie powinien on trafnie identyfikować swój indywidualny styl. Czy jednak pojęcie inteligencji motywacyjnej jest najtrafniejszym określeniem umiejętności stawiania i realizacji celów? Z pewnością będzie to przedmiotem wielu dyskusji wśród osób kompetentnych w zakresie inteligencji.

Swoją monografię Wieczorkowska kieruje do szerszego grona czytelników. Nie potrafię jednak zdefiniować, na własny użytek, kogo obejmuje „szersze grono czytelników”, którzy dostrzegliby walory użyteczności rozważań, modeli teoretycznych, procedur metodologicznych i zaawansowanych (dla niespecjalistów) procedur statystycznych. Dla mnie najlepszą rekomendacją tej książki są niezwykle pochlebne recenzje znanych psychologów: Eugene Burnsteina, Roberta Zajonca i Elliota Aronsona, ale czy dla „szerszego grona czytelników” również?

Beata Bajcar

Instytut Organizacji i Zarządzania Politechniki Wrocławskiej